

MAQSUD SHAYXZODANING DRAMATURGIYA VA SAHNA SAN'ATIGA QO'SHGAN HISSASI

Amirxonov Ibrohim Abdurahmon o'g'li

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining zabardast namoyandasi Maqsud Shayxzodaning dramaturgiya rivojiga qo'shgan beqiyos hissasi, uning tarixiy va badiiy dramalari, teatr san'atida yaratgan sahnaviy yangiliklari ilmiy tahlil etiladi. Shayxzodaning dramaturg sifatidagi shakllanishi, "Jaloliddin Manguberdi" tragediyasi fenomeni, shuningdek uning teatr jamoalari bilan hamkorligi va aktyorlik mahoratini oshirishga qo'shgan hissasi xalqaro ilmiy nuqtayi nazardan yoritiladi. Maqolada adibning sahna madaniyatiga olib kirgan psixologik chuqurlik, dramatik konfliktni qurish mahorati va milliy ruhni badiiy talqin qilishdagi o'ziga xos uslubi keng bayon etiladi.

Abstract: This article scientifically analyzes the incomparable contribution of the outstanding representative of Uzbek literature, Maqsud Shaikhzoda, to the development of dramaturgy, his historical and artistic dramas, and stage innovations in theatrical art. Shaikhzoda's formation as a playwright, the phenomenon of the tragedy "Jaloliddin Manguberdi", as well as his collaboration with theater groups and his contribution to improving acting skills are covered from an international scientific point of view. The article extensively describes the psychological depth that the writer brought to stage culture, the skill of building dramatic conflict, and his unique style in artistic interpretation of the national spirit.

Kalit so'zlar: Maqsud Shayxzoda, dramaturgiya, tarixiy drama, tragediya, sahna san'ati, teatr, Jaloliddin Manguberdi, dramatik konflikt, milliy uyg'onish.

Keywords: Maqsud Shaikhzoda, dramaturgy, historical drama, tragedy, performing arts, theater, Jaloliddin Manguberdi, dramatic conflict, national revival.

Maqsud Shayxzoda o‘zbek dramaturgiyasi tarixida alohida o‘rin egallagan ijodkorlardan biridir. Uning sahna asarlari nafaqat badiiy yuksakligi bilan, balki teatr san’atining rivojiga qo‘shgan o‘ziga xos yangiliklari bilan ham qiymatlidir. Shayxzodaning dramaturgiya sohasidagi yuksalishi uning shoirlik dunyoqarashi, tarixga bo‘lgan teran nigohi va hayotiy tajribalarining badiiy sintezi natijasida yuzaga keldi. Adibning yoshligidan boshlab she’riyat va teatrga bo‘lgan qiziqishi uni dramaturgiya maydoniga olib kirdi. Ayniqsa, uning 1928-yilda O‘zbekiston hududiga nohaq ayblar bilan surgun qilinishi dramaturg sifatida shakllanishiga kuchli turtki berdi. Toshkent adabiy muhitida Oybek, G‘afur G‘ulom, Mirmuhsin, Abdulla Qahhor kabi ijodkorlar bilan yonma-yon ishlashi dramaturg sifatidagi mahoratini yanada boyitdi. Shayxzodaning dramaturgiyasida eng yorqin namuna – “Jaloliddin Manguberdi” tragediyasidir. Bu asar o‘zbek sahna san’atining rivojida burilish yasagan, milliy tarixni dramatik talqin qilish imkoniyatlarini kengaytirgan nodir asardir. Dramaturg Jaloliddin obrazini shunchaki tarixiy shaxs sifatida emas, balki mafkuraviy qarama-qarshiliklar o‘rtasida kurashgan, millat erkinligi uchun jonini tikkan jasorat timsoli sifatida yaratdi. Asarda dramatik konflikt o‘ta kuchli qurilgan: jaloliddinning ichki iztiroblari, vatan uchun mas’uliyat, ota — o‘g‘il munosabatlari, shaxsiy baxt va davlat manfaatlari o‘rtasidagi ziddiyatlar kuchli badiiy yechim topgan. Bu asar o‘zbek teatrida tarixiy tragediya janrining shakllanishiga asos bo‘ldi. “Jaloliddin Manguberdi” spektaklining Mannon Uyg‘ur tomonidan sahnalashtirilishi, Shukur Burhon, Abror Hidoyatov, Sora Eshonturdieva kabi aktyorlarning mahorati bilan uyg‘unlashib, asarni nafaqat adabiy, balki teatr hodisasiga aylantirdi. Spektaklning ommaviy muvaffaqiyati Shayxzoda dramaturgiyasining teatr imkoniyatlariga mos ravishda qurilganidan dalolat beradi. U sahna harakatining ritmini, dramatik vaziyatlar dinamikasini, aktyor o‘yinining psixologik yukini hisobga olgan dramaturg sifatida e’tirof etildi. Shayxzoda dramaturgiyasining yana bir muhim xususiyati – tarixiy mavzularni zamonaviy o‘quvchi va tomoshabin idroki uchun mos ravishda talqin eta olishidir. Uning

p'esalarida tarix nafaqat voqealar ketma-ketligi, balki milliy ruhning hayotbaxsh kuchi sifatida namoyon bo'ladi. U millatning o'zligini anglash, ozodlik, ezgulikka ishonch kabi g'oyalarni dramatik obrazlarga singdirdi. Ayniqsa, mo'g'ullar bosqiniga qarshi kurash jaholatga qarshi ma'rifat, zo'ravonlikka qarshi or-nomus ramzi sifatida talqin qilingani dramaturgning millatparvarlik qarashlaridan dalolat beradi. Shayxzodaning yana bir yirik dramasi – "Mirzo Ulug'bek" bo'lib, unda buyuk allomaning ilmiy izlanishlari, siyosiy faolligi va murakkab taqdiri sahna talqinida yoritiladi. Asardagi dramatik vaziyatlar, otalik va davlat rahbarligi o'rtasidagi murakkabliklar, ilm va siyosatning to'qnashuvi o'zbek teatrining mazmuniy kengayishiga sabab bo'lgan. Bu drama bilan Shayxzoda tarixiy shaxslar ruhiy olamiga psixologik chuqurlik olib kirdi. Shayxzodaning dramaturgiya san'atiga qo'shgan hissasi faqat tarixiy asarlar bilan cheklanmaydi. U sahna madaniyatini yuksaltirishda ham faol ishtirok etgan. Dramaturg sifatida u aktyorlar bilan ko'p marta yaratuvchan suhbatlar olib borgan, ularning obraz yaratish mahoratini oshirish uchun maxsus tavsiyalar bergan. Uning sahna nuqtayi nazari aktyorning ruhiy holatini chuqur his qilishi, dialogda tabiiylik, har bir dramatik pauzaning semantik og'irligini his qilish kabi tamoyillar asosida shakllangan. Shayxzoda sahna uchun yozgan asarlarida tilning badiiyligi, nutqning musiqiyligi, konfliktning keskinligi va dramatik fikr ravshanligini birlashtirdi. Uning pesalaridagi dialoglar o'ta tabiiy, obrazlar xarakteriga mos, hayotiy bo'lib, teatr aktyorlariga psixologik chuqurlik bilan ishlash imkonini beradi. Aynan shuning uchun uning dramalari bugungi kunda ham teatr repertuarlarida jon saqlab turibdi. Dramaturgning sahna estetikasi haqidagi qarashlari ham o'z davri uchun ilg'or edi. U sahnani faqat dekoratsiya maydoni emas, balki ma'naviy energiya tashuvchi makon sifatida tasavvur qilgan. Uning dramaturgiyasida har bir sahna, har bir obraz, har bir harakat ma'no yuklaydi. Bu tamoyil o'zbek teatrining keyingi rivojiga ham ta'sir ko'rsatdi. Shayxzodaning dramaturgiya bo'yicha ilmiy qarashlari ham katta ahamiyatga ega. U klassik dramaturgiyani chuqur o'rgangan, ajoyib tarjimon

sifatida Shakespeare, Schiller, Pushkin, Lermontov kabi dramaturglar asarlarini o‘zbek muhitiga olib kirgan. Bu tarjimalar o‘zbek sahna madaniyatining boyishiga, yorqin aktyorlik maktabining shakllanishiga xizmat qilgan. Xulosa qilib aytganda, Maqsud Shayxzoda o‘zbek dramaturgiyasining yuksalishida markaziy o‘rin tutgan ijodkordir. Uning tarixiy tragediyalari, milliy ruhni uyg‘otuvchi pesalari, sahnaviy yangiliklari va teatr madaniyatiga qo‘shgan hissasi bugun ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Shayxzodaning dramaturgik merosi nafaqat o‘zbek sahna san’atini, balki butun turkiy dramaturgiya taraqqiyotini boyitgan adabiy hodisadir

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N. Maqsud Shayxzoda. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2009.
2. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent, 1999.
3. Shayxzoda M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Nihol nashriyoti, 2008.
4. Maqsud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida. – Toshkent, 1983.
5. Amanlikova N. “Shayxzoda va tarixiy drama poetikasi”
6. Uyg‘ur M. “O‘zbek teatr tarixi”. – Toshkent, 1972.
7. Qodirov A. “Milliy dramaturgiya va tarixiy sahna talqinlari”. – O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi, 2014.
8. Youtube: “Maqsud Shayxzoda – hujjatli film”.